

11. Паркулаб В.Г. До питання зумовленості суб'єктного складу учасників податкових спорів особливістю юридичних режимів в оподаткуванні. *Право та державне управління*. № 2. 2011. С. 61–63.
12. Шинкарьок Д.А. Досудебное урегулирование налоговых споров: финансово-правовое исследование : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. Омск, 2008. 163 с.
13. Тильчик В.В. Поняття і суть податкових спорів між органами Державної податкової служби та платниками податків. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С. 110–114.
14. Бартунаева Н.Л. Предмет доказывания по налоговым спорам, связанным с привлечением субъектов хозяйственной деятельности к ответственности : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.15. Москва, 2007. 35 с.
15. Миронова С.М. Механизм разрешения налоговых споров в Российской Федерации (финансово-правовой аспект) : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. Волгоград, 2006. 245 с.
16. Кіценко В.С. Правова природа податкових спорів в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2010. 19 с.
17. Усенко Є.А. Правове регулювання процедур вирішення податкових спорів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2010. 19 с.

МАКСИМЕНКО В. М.,
здобувач кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
(Хмельницький університет управління
та права імені Леоніда Юзькова)

УДК 347.73

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-5-1-31>

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ОБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ ВАЛЮТНИХ ПРАВОВІДНОСИН

У статті досліджуються сутність і природа окремих матеріальних і нематеріальних благ, які у своїй сукупності утворюють об'єктний склад валютних правовідносин. Автор приділяє увагу питанню суспільної та правової природи цих благ, аналізує рівень їхньої об'єктоздатності та визначає специфічні властивості та якості цих об'єктів. Крім того, у статті проаналізовано чинне законодавство, яке визначає та деталізує природу об'єктів валютних правовідносин.

Аргументовано, що дослідження структури валютних правовідносин досить часто залишається поза увагою науковців, які звертають увагу переважно на природу валютного регулювання та валютного нагляду. У таких умовах об'єкт валютних правовідносин як елемент зазначеної структури потребує детального наукового опрацювання, яке має узагальнити уяву про природу та сутність зазначених благ.

Об'єкти валютних правовідносин – це сукупність матеріальних і нематеріальних благ зі складною суспільною та правовою природою, що пов'язані з правом використання, обігу валютних цінностей і встановленим порядком здійснення валютних операцій, валютного нагляду, валютного регулювання та виконання валютних зобов'язань. Вказані об'єкти валютних правовідносин слід систематизувати в межах двох основних груп: об'єкти приватних валют-

них правовідносин (матеріальні блага, які характеризуються специфічною суспільною та правовою природою та утворюють узагальнену категорію «валютні цінності», що позиціонується як самостійний об'єкт правовідносин) та об'єкти публічних валютних правовідносин (сукупність нематеріальних благ зі складною правовою природою, що пов'язані із встановленим порядком здійснення валютних операцій, валютного нагляду, валютного регулювання та виконання валютних зобов'язань).

Предметом валютного нагляду має бути не порядок обігу валютних цінностей, а законність у сфері державного управління. При цьому валютне регулювання не належить до об'єктів валютного нагляду, що є досить логічним.

Підтримано підхід, за якого валютні цінності належать до переліку об'єктів валютних приватних правовідносин, відповідно, об'єктами валютних публічних правовідносин є валютна діяльність держави, яка через систему уповноважених нею органів реалізує валютну політику.

Ключові слова: об'єкт, валютні правовідносини, валютні цінності, правова та суспільна природа, законодавство, специфічні властивості та якості.

In the article the essence and the nature of the individual tangible and intangible benefits, which together comprise the object structure of currency legal relations. The author pays attention to the social and legal nature of these benefits, the level of their analyzes the ability to be the object of and determines the specific properties and the quality of the data objects. In addition, the article analyzes current legislation that defines and details the nature of the objects of exchange relations.

It is argued that the study of the structure of monetary relations is often left out of the attention of scholars, who pay attention mainly to the nature of currency regulation and currency supervision. In such circumstances, the object of currency relations, as an element of the said structure, requires detailed scientific elaboration, which must summarize the idea of the nature and essence of these goods.

The objects of currency relations are a set of tangible and intangible goods with complex of social and legal nature, which are related to the right of use, circulation of currency values and established procedure for conducting currency transactions, currency supervision, currency regulation and fulfillment of currency obligations. The specified objects of currency relations should be organized within two main groups: objects of private currency relations (material goods, which are characterized by a specific social and legal nature and form a generalized category of "currency values", which is positioned as an independent object of legal relations) and objects of public currency relations (set of intangible goods with complex legal nature, which are related to the established procedure for conducting currency transactions, currency supervision, currency regulation and execution of foreign currency liabilities).

The subject of currency supervision should not be the order of circulation of currency values, but the legitimacy in the sphere of public administration. Currency regulation does not belong to the objects of currency supervision, which is logical enough.

Supported the approach in which currency values belong to the list of objects of currency private legal relations. Objects of currency public legal are the currency activity of the state, which through the system of its authorized bodies, that implements monetary policy.

Key words: object, legal currency, currency values, public legal nature, legislation, specific properties and qualities.

Вступ. Дослідження структури валютних правовідносин досить часто залишається поза увагою науковців, які звертають увагу переважно на природу валютного регулювання та валютного нагляду. У таких умовах об'єкт валютних правовідносин як елемент зазначеної

структури потребує детального наукового опрацювання, яке має узагальнити уявлення про природу та сутність зазначених благ.

У сучасній юридичній науці аналізом категорії «об'єкт валютних правовідносин» займались А.В. Гарбінська-Руденко, А.М. Іскоростенський, Л.М. Кравченко, С.І. Лучковська, В.О. Степанова та інші вчені. Однак спеціального дослідження особливостей суспільної та правової природи об'єктів валютних правовідносин не проводилося, що також підтверджує актуальність теми дослідження.

На сучасному етапі невирішеним залишається питання систематизації об'єктів валютних правовідносин у межах окремих груп, що значно ускладнює процес становлення теорії валютних правовідносин та утвердження валютного права як інституціональної підгалузі фінансового права.

Постановка завдання. Мета статті полягає в детальному аналізі правової та суспільної природи об'єктів валютних правовідносин, а також визначенні рівня їхньої об'єктоздатності та специфічних властивостей і якостей.

Результати дослідження. У своїй роботі Л.М. Кравченко наголошує: «Об'єктами валютних правовідносин є валютні цінності, тобто такі цінності, щодо яких валютним законодавством встановлено особливий режим обігу на території країни та під час перетину її кордонів» [1, с. 46]. Слід не погодитися з таким визначенням, оскільки воно зводить об'єктний склад валютних правовідносин лише до кола матеріальних благ, що не відповідає дійсності. Вбачається, що об'єктом валютних правовідносин також є низка нематеріальних благ, пов'язаних із встановленим порядком валютного обігу та валютного нагляду.

На підтвердження цієї думки слід навести тезу А.М. Іскоростенського, який стверджує таке: «Валютні цінності належать до переліку об'єктів валютних приватних правовідносин, відповідно, об'єктами валютних публічних правовідносин є валютна діяльність держави, яка через систему уповноважених нею органів реалізує валютну політику» [2, с. 21]. На нашу думку, такий поділ є досить обґрунтованим і компромісним, адже дає змогу врахувати моністичні та плюралістичні підходи до визначення сутності поняття «об'єкт правовідносин». Пропонуємо взяти такий поділ за основу та систематизувати об'єкти валютних правовідносин у межах двох основних груп: об'єкти приватних валютних правовідносин та об'єкти публічних валютних правовідносин.

Почнемо з першої групи, яку утворюють матеріальні блага, коло яких визначено в чинному законодавстві України. Зокрема, у Законі України «Про валюту і валютні операції» від 21 червня 2018 року закріплено, що валютними цінностями є такі:

– національна валюта (гривня): а) грошові знаки грошової одиниці України – гривні у вигляді банкнот, монет, зокрема обігових, пам'ятних та ювілейних монет, і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу; б) кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у гривні; в) електронні гроші, номіновані у гривні;

– іноземна валюта: а) грошові знаки грошових одиниць іноземних держав у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави або групи іноземних держав, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу; б) кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях (зокрема, у спеціальних правах запозичення), що належать до виплати в іноземній валюті; в) електронні гроші, номіновані у грошових одиницях іноземних держав та (або) банківських металах;

– банківські метали [3].

Наведений перелік валютних цінностей, які становлять окрему групу валютних приватних правовідносин, змушує акцентувати увагу на деяких принципових моментах, а саме:

– об'єкти цієї групи одночасно виступають об'єктами банківських правовідносин. На нашу думку, це пов'язано з тим, що валютні цінності – це передусім блага, які можуть

бути засобом обміну, мобілізації у фонди, платіжним засобом, а також засобом забезпечення стабільності національної грошової одиниці (якщо брати золотовалютні резерви Національного банку України (далі – НБУ));

– як ми бачимо, до категорії «валютні цінності» віднесено не лише грошові знаки, але й інші блага (банківські метали, цінні папери, акції тощо). Вбачається, що це зумовлено природою валюти, яка розглядається як засіб обігу та може мати не тільки грошовий еквівалент;

– специфічною властивістю правової природи валюти як об'єкта правовідносин є її екстериторіальність, тобто формалізація не тільки на рівні національного законодавства, але й на рівні законодавства країни походження валюти. Причому це стосується не тільки іноземної валюти, але й валюти України, яка в інших країнах розглядається як іноземна та має відповідний статус;

– валюта характеризується такою специфічною якістю, як здатність зберігати свою попередню правову природу під час позиціонування на законодавчому рівні нової правової природи. Насправді це можна охарактеризувати як певне об'єктне правонаступництво, коли один об'єкт передає свою суспільну природу іншому шляхом зміни правової природи (обмін грошових знаків, які вилучені з обігу, на грошові знаки, які перебувають в обігу);

– суспільна природа окремих валютних цінностей характеризується подвійним значенням. Наприклад, суспільна природа золота позиціонує це благо як банківський метал та одночасно з цим як валютну цінність. Вбачається, що така особливість конкретизується під впливом правової природи, яка наділяє благо необхідним для правовідносин сенсом.

Рівень об'єктоздатності вказаних вище благ є досить високим, що зумовлено активністю суб'єктів валютного ринку та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Крім того, валютні цінності входять до складу золотовалютних резервів НБУ (ст. 47 Закону України «Про Національний банк України» [4]). Формування належної структури офіційних золотовалютних резервів НБУ дає йому змогу належним чином виконувати власні функції з регулювання валютних відносин, передусім у плані підтримання зовнішньої стабільності національних грошей і рівноваги платіжного балансу.

Крім того, валютні резерви є важливим складником емісійного механізму, виступаючи одним із видів забезпечення національних грошей у складі активів центрального банку [5, с. 155]. Насправді наведені аргументи є досить вагомим підтвердженням високого рівня об'єктоздатності валютних цінностей у правовідносинах, оскільки поряд з інтересами суб'єктів господарювання, держава має неабияку зацікавленість у зазначеній категорії.

Отже, об'єкти валютних приватних правовідносин – це матеріальні блага, які характеризуються специфічною суспільною та правовою природою та утворюють узагальнену категорію (валютні цінності), що позиціонується як самостійний об'єкт правовідносин. Формування благ у межах цієї категорії відбувається за ознакою еквівалентності, тобто здатності виступати у правовідносинах засобом мобілізації, обміну, платіжним засобом, а також засобом забезпечення стабільності національної грошової одиниці (якщо брати золотовалютні резерви НБУ).

Щодо об'єктів публічних валютних правовідносин, то зазначимо, що до їхнього числа входять виключно нематеріальні блага, які відображають поведінку учасників валютних правовідносин та її результат. Аналізуючи чинне законодавство та думки теоретиків фінансового права, слід виділити такі об'єкти публічних валютних правовідносин:

1. Порядок здійснення валютного регулювання, нагляду, контролю. Новим Законом «Про валюту і валютні операції» питання валютного контролю лишилися поза межами його дії. У преамбулі до Закону зазначається: «Цей Закон визначає правові засади здійснення валютних операцій, валютного регулювання та валютного нагляду, права та обов'язки суб'єктів валютних операцій і уповноважених установ та встановлює відповідальність за порушення ними валютного законодавства». За ст. 1 Закону валютне регулювання – це «... діяльність НБУ та в установлених цим Законом випадках Кабінету Міністрів України спрямована на регламентацію здійснення валютних операцій суб'єктами валютних операцій і уповноваженими установами». Тобто визначено два регулятори. У свою чергу, валютний

нагляд розуміється як «... система заходів, спрямованих на забезпечення дотримання суб'єктами валютних операцій і уповноваженими установами валютного законодавства». До таких суб'єктів належать НБУ і центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову і митну політику (ч. 4 ст. 11 Закону).

За ст. 11 валютний нагляд в Україні здійснюється органами валютного нагляду та агентами валютного нагляду з метою встановлення відповідності здійснюваних валютних операцій валютному законодавству з урахуванням ризик-орієнтованого підходу. Такий нагляд здійснюється без втручання у відповідні валютні операції та діяльність суб'єктів таких операцій, крім випадків запобігання агентами валютного нагляду проведенню валютних операцій, що не відповідають вимогам валютного законодавства.

Органи валютного нагляду мають право проводити перевірки з питань дотримання вимог валютного законодавства суб'єктами здійснення відповідних операцій. Під час проведення перевірок із питань дотримання вимог валютного законодавства органи валютного нагляду мають право вимагати від агентів валютного нагляду та інших осіб, які є об'єктом таких перевірок, надання доступу до систем автоматизації валютних операцій, підтвердних документів та іншої інформації про валютні операції, а також пояснень щодо проведених валютних операцій, а агенти валютного нагляду та інші особи, які є об'єктом таких перевірок, зобов'язані безоплатно надавати відповідний доступ, пояснення, документи та іншу інформацію. Інформація про банки та (або) клієнтів банків, що збирається під час здійснення валютного нагляду за банками, становить банківську таємницю.

Питання валютного контролю, як бачимо, на рівні Закону відійшли на другий план. Проте з погляду теорії ми можемо його розглядати. Наприклад, у своїй роботі А.В. Гарбінська-Руденко пропонує під валютним контролем розуміти «врегульований нормами права різновид фінансового контролю, що здійснюється спеціально уповноваженими органами та установами за допомогою методів контролю та нагляду під час здійснення валютних операцій підконтрольними суб'єктами з метою забезпечення дотримання вимог валютного законодавства». До числа об'єктів валютного контролю вона пропонує віднести валютні операції та валютне регулювання [6, с. 20–23]. На думку С.І. Лучковської, валютний контроль являє собою «врегульовану нормами права діяльність спеціально уповноважених контролюючих суб'єктів (органів та агентів валютного контролю), що проводиться шляхом застосування закріплених законом методів із метою забезпечення дотримання валютного законодавства під час здійснення валютних операцій підконтрольними суб'єктами (резидентами та нерезидентами)». При цьому науковець наполягає на тому, що валютне регулювання не належить до об'єктів валютного контролю, а є самостійним об'єктом валютних правовідносин [7, с. 24].

Що стосується валютного регулювання, то, на нашу думку, воно є самостійним об'єктом публічних валютних правовідносин, оскільки його природа пов'язана з іншим рівнем владно-розпорядчої діяльності, основою якого є нормотворчість. Контроль і нагляд у цій сфері мають дещо іншу природу та здійснюються в межах управлінських відносин, а не в межах валютних правовідносин. Тобто основним предметом нагляду має бути не порядок обігу валютних цінностей, а законність у сфері державного управління. При цьому валютне регулювання не належить до об'єктів валютного нагляду, що є досить логічним.

2. Порядок здійснення валютних операцій. У теорії фінансового права валютні операції визначаються по-різному: операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності [2, с. 35]; врегульовані нормами національного та міжнародного права дії або правочини, що здійснюються між суб'єктами валютних відносин, істотною рисою яких є рух валютних цінностей у вигляді переходу права власності та інших прав на них [7, с. 100]; дії щодо руху валютних цінностей, що врегульовані нормами фінансового права та здійснюються суб'єктами валютних правовідносин [6, с. 174]. Спостерігається тенденція визначення поняття «валютна операція» через інститут права власності, що цілком зрозуміло, адже зміст приватних валютних правовідносин пов'язаний із правом використання, обігу та зберігання валютних цінностей. Безпосередній порядок здійснення валютних операцій

є об'єктом публічних валютних правовідносин, оскільки суб'єкти останніх реалізують свої права та обов'язки, спираючись саме на встановлений алгоритм валютних операцій, формалізований у відповідних нормативно-правових актах.

3. Валютне зобов'язання. Згідно з Постановою Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування законодавства про відповідальність за порушення грошових зобов'язань» від 17 грудня 2013 року № 14, валютне зобов'язання є вираженим у грошових одиницях (іноземній валюті) зобов'язанням сплатити гроші на користь іншої сторони, яка має право вимагати від боржника виконання його обов'язку [8]. Відповідно до ст. 524 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року № 435-IV, валютою зобов'язання за домовленістю сторін може бути еквівалент в іноземній валюті [9]. Звідси випливає, що валютне зобов'язання як об'єкт публічних валютних правовідносин має відповідний порядок виконання, регламентований, окрім валютного, цивільним законодавством України.

Отже, можна говорити про таку якість цього об'єкта, як подвійність правової природи, тобто благо позиціонується у правовідносинах на рівні різних сфер правового регулювання. Попри те, що цивільні правовідносини переважно мають приватний характер, пропонуємо валютне зобов'язання все ж таки вважати об'єктом публічних валютних правовідносин, адже процес його виконання регламентований банківським, валютним і навіть митним законодавством (декларування валютних цінностей), яке належить до сфери публічно-правових відносин.

4. Валютне регулювання. У теорії фінансового права валютне регулювання розглядається як один із необхідних елементів ринкової економіки, який забезпечує вирішення проблеми надійності грошової системи України шляхом запровадження політики гнучкого валютного курсу, що визначається взаємодією ринкових сил, вільних від адміністративних обмежень [1, с. 3]. Особливістю цієї категорії є те, що залежно від мети валютне регулювання має стимулювати або стримувати економічний розвиток у країні та впливати на стан окремих секторів, галузей і підприємств, а також на місце держави на світовому ринку [10, с. 158].

Вбачається, що валютне регулювання є засобом реалізації державної валютної політики та являє собою сукупність специфічних механізмів впливу на валютний ринок, метою запровадження яких є стабільність грошової системи України та сталий економічний розвиток держави. Якщо говорити про валютне регулювання як про об'єкт публічних валютних правовідносин, то воно повинно розглядатися як владно-розпорядчі приписи, які визначають межі поведінки суб'єктів валютних правовідносин. Наприклад, окремою Постановою Правління НБУ від 12 листопада 2003 р. № 496 затверджено порядок встановлення офіційного курсу гривні до іноземних валют і курсу банківських металів [11].

Висновки. Підсумовуючи все вищенаведене, зазначимо, що об'єкти валютних правовідносин – це сукупність матеріальних і нематеріальних благ зі складною суспільною та правовою природою, що пов'язані з правом використання, обігу валютних цінностей та встановленим порядком здійснення валютних операцій, валютного контролю, валютного регулювання та виконання валютних зобов'язань. Вказані об'єкти валютних правовідносин слід систематизувати в межах двох основних груп: об'єкти приватних валютних правовідносин (матеріальні блага, які характеризуються специфічною суспільною та правовою природою та утворюють узагальнену категорію «валютні цінності», що позиціонується як самостійний об'єкт правовідносин) та об'єкти публічних валютних правовідносин (сукупність нематеріальних благ зі складною правовою природою, що пов'язані з встановленим порядком здійснення валютних операцій, валютного контролю, валютного регулювання та виконання валютних зобов'язань).

Список використаних джерел:

1. Кравченко Л.М. Правові засади валютного регулювання і контролю в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 – «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ : Київ. нац. торговельно-економічний ун-т, 2003. 199 с.

2. Искоростенський А.М. Правове регулювання валютних відносин в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 – «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Ірпінь : Нац. ун-т Держ. податкової служби України, 2008. 234 с.
3. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21 червня 2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 30. Ст. 239.
4. Про Національний банк України : Закон України від 10 травня 1999 р. № 679-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 29. Ст. 238.
5. Степанова В.О. Вплив чинників на динаміку золотовалютних резервів Національного банку України. *Вісник Бердянського ун-ту менеджменту і бізнесу*. 2014. № 1 (25). С. 154–157.
6. Гарбінська-Руденко А.В. Правові засади здійснення валютного контролю в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 – «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Ірпінь : Нац. ун-т Держ. податкової служби України, 2011. 194 с.
7. Лучковська С.І. Правові основи валютного контролю : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 – «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ : Нац. університет ім. Т.Г. Шевченка, 2007. 197 с.
8. Про деякі питання практики застосування законодавства про відповідальність за порушення грошових зобов'язань : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17 грудня 2013 р. № 14. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0014600-13>.
9. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
10. Вірт М.Я., Куцик П.О., Львівська К.А. Регулювання валютного курсу та його оптимальний режим для України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. № 21. С. 157–163.
11. Про затвердження Положення про встановлення офіційного курсу гривні до іноземних валют та курсу банківських металів : Постанова Правління Національного банку України від 12 листопада 2003 р. № 496. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1094-03>.

МОЛДОВАНОВ Д. В.,
аспірант кафедри правового
забезпечення господарської діяльності
факультету № 6
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

УДК 347.73

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-5-1-32>

ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ

У фінансовій сфері України є безліч загроз, які безпосередньо впливають на державну безпеку держави. Оскільки фінансова сфера дуже широка, ми вирішили розглянути одну з її сфер впливу. Тож у статті досліджуються фінансово-правові засоби стимулювання розвитку альтернативної електроенергетики. Розглядаючи фінансову сферу, можна зазначити, що однією з його функцій є забезпечення потреб суспільства в тих послугах, що не можуть бути надані підприємствами у звичайному порядку. Для того щоб створити належні

